

характеристики воспитанников дома милосердия на хорошую семью. Так, например, в характеристике учащихся общеобразовательной школы отмечено 9 качеств, тогда как воспитанники из дома милосердия ограничиваются пятью качествами.

2. В характеристике хорошей семьи, данной воспитанниками дома милосердия в центре внимания находится ребенок. Из пяти качеств в четырех присутствует отношение родителей к детям (см. рис №1).

В отличие от них в характеристиках учащихся общеобразовательной школы из перечисленных девяти качеств только в одном обозначено отношение к детям (забота о детях) тогда как все остальные абстрагированы и в равной степени имеют отношение ко всем членам семьи (счастье, здоровье, верность, любовь и другие). Содержание характеристики хорошей семьи данное воспитанниками дома милосердия отражает результаты родительской депривации [2].

3. Такие качества плохой семьи как жестокость, агрессивность, алкоголизм, конфликты, отмеченные респондентами обеих групп позволяет предполагать, что и в обычных семьях ещё имеются факты насилия, жестокости, агрессивности, злоупотребления мерами физического воздействия на личность ребёнка. То есть и в обычных школах есть достаточно детей из проблемных семей. Это частично подтвердилось в беседе с педагогами и воспитателями.

4. Несмотря на малочисленность особо пристального внимания и специального исследования заслуживает проблема совращения несовершеннолетних, поскольку она уже фигурирует в характеристике плохой семьи.

Участились факты беременности и родов у учащихся 8-9 классов. И это не воспитанники дома милосердия, а дети из полных семей обучающихся не в коррекционной, вспомогательной, а обычных городских общеобразовательных школах г. Нукуса. Подобные случаи участились и в других городах Узбекистана.

Время требует пересмотра традиционных взглядов на половое воспитание молодёжи в целях предупреждения вышеизложенных фактов.

Литературы:

1. Каримова В. Никоҳ ёши ва унинг атрофидаги муаммолар. – Тошкент, 2010. – 52 б.
2. Шоумаров Г.Б. Психологические аспекты подготовки молодежи к семейной жизни. Об-во. "Знание" - 1983.

Камалова Шириной Усаровна,

Ахмедова Насиба Очиловна,

ДжГПИ старшие преподаватели

ТАЛАБАЛАР ИЛМИЙ ДУНЁҚАРАШИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ АХБОРТЛИ-ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

Аннотация: Ушбу мақола долзарб муаммолардан биридир. Ушбу мақолада бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланиши муаммолари муҳокама қилинган.

Калит сўзлар: шахс, жараён, миллий қадриятлар, умуминсоний қадриятлар, дунёқараш, жараён тарбияси.

Аннотация: Данная статья является одним из актуальных проблем. В данной статье рассмотрены проблемы эффективного использования информационно-коммуникационных технологий в подготовке будущих учителей.

Опорные слова: Личность, процесс, национальные ценности, общечеловеческие ценности, мировоззрение, процесс воспитание.

Annotation: This article is one of the most relevant topics of to day and focuses on how to effectively use information in importance of and communication technologies to train future.

Key words: personality, process, national values, universal values, world view, upbringing.

Мамлакатимизнинг истиқболи кўп жиҳатдан баркамол интеллектуал салоҳиятли авлодни шакллантириш ва унга мос таълим-тарбия олиб боришга боғлиқ ва бунга мустақил Республикамиздаги ижтимоий-тарихий тараққиётнинг тезкор суръатлар билан ривожланиши, фан-техника ва технологиялар соҳаларида қўлга киритилаётган ютуқларнинг таълим-тарбия соҳасига кенг жорий этилиши асос бўлмоқда. Бу асослар ўз Ватанини ва халқини севадиган, миллий мафкурамизга садоқатли, мустақил фикрлайдиган ижодкор шахсни шакллантиришдек муаммо ечимини ҳал этишни таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг устивор йўналишларидан бири даражасигача кўтарди.

Бу борадаги ишларнинг аҳамиятлигини Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 23 август куни халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишининг бўлиб ўтгани бунга мустақкам асос бўлади.

Йиғилишда таълим-тарбия соҳасида замонавий ва оқилona тизим яратиш, ўқитиш методлари, таълим стандартлари, дарслик ва кўлланмаларни янгилаш зарурлиги, билим беришда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш, тарбияда эса миллий анъана ва қадриятларга суяниш муҳимлиги қайд этилган. Юртбошимиз "Миллий тикланишдан-миллий юксалиш сари"-деган тамойилга асосланган ҳолда, миллий ғоя ва унинг мафкуравий негизларини пухта ишлаб чиқиш, ёш авлодни болалиқдан миллий ғурур ва ватанпарварлик руҳида тарбиялаш долзарб аҳамиятга эга эканлигини таъкидлаб ўтди[1].

Айниқса, бу борада «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да «Халқнинг бой интеллектуал мероси ва умумбашарий қадриятлар асосида, замонавий маданият, иқтисодиёт, фан, техника ва технологияларнинг ютуқлари асосида кадрлар тайёрлашнинг мукамал тизимини шакллантириш Ўзбекистон тараққиётининг муҳим шarti» эканлиги асосланган [6].

Эркин ва мустақил фикрловчи, дунёқараши кенг, ижодкор, миллий мавкурамизга садоқатли бўлган интеллектуал салоҳиятли баркамол шахсни шакллантириш фан-техника ва технологияларнинг энг сўнгги ютуқларидан таълим-тарбия соҳасида кенг фойдаланишни тақозо этади ва бу билан жаҳон андозалари талабларига тўлиқ жавоб берадиган рақобатбардош кадрлар тайёрлашга эришилади. Бунда «XXI аср – интеллектуал аср»нинг, яъни ахборотлашган жамиятнинг фаол иштирокчиларини тарбиялаш энг муҳим долзарб муаммолардан бири бўлиб, унда ақлий меҳнатнинг ривожланишини таъминловчи интеллект ва билимлар рўёбга чиқарилади ҳамда истеъмолда улардан фойдаланилади. Ушбу муаммо ечимини ҳал этишда жамиятни ривожлантиришнинг ҳаракатлантирувчи кучи бўлиш, ахборотларни ишлаб чиқиш ва ундан режалаштирилган мақсадларда самарали фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади.

Республикамизнинг барча тармоқларини ахборотлаштириш ва уни такомиллаштириш бўйича қатор қарорлар, қонунлар, фармойишлар, йўриқномалар ҳамда бошқа меъёрий ҳужжатлар қабул қилинмоқда ва улар амалиётга жорий қилинмоқда. Жумладан, «Ахборотлаштириш», «электрон ҳисоблаш машиналари учун дастурлар ва маълумотлар базаларини ҳуқуқий муҳофаза қилиш», «Алоқа», «Интернет», «Масофавий таълим», «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот - коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида»гилар бўйича телекоммуникация тармоқларини ривожлантиришнинг меъёрий ҳуқуқий асослари яратилди.

Дарҳақиқат, олий педагогик таълим муассасаларида бўлажак ўқитувчиларини тайёрлаш ҳам юқорида қайд этилгандек, ахборот– коммуникацион технологияларидан самарали фойдаланишни талаб этадиган кўп қиррали муаммо бўлиб, бу жараёнда турли фан асосларини ўзлаштиришни тақозо қилинади. Айниқса, бўлажак ўқитувчиларидан саводхонлик асосларига ва ҳисоблаш тафаккурини ривожлантиришга оид барча фанлар бўйича билим, кўникма ва малакага эга бўлишликни талаб этади. Бу ўз навбатида замонавий таълим тизими олдида маънавияти юксак, интеллектуал салоҳияти юқори, илмий дунёқараши кенг рақобатбардош бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлаш лозимлигини кўрсатади.

Маълумки, кейинги йилларда таълим-тарбия жараёнидаги фаолият юритишни муайян режалаштирилган тартибга солувчи ёндашув сифатида педагогик технология назариясидан фойдаланган ҳолдаги педагогик фаолият эътироф этилмоқда. Жумладан, бўлажак мутахассисларни тайёрлашларга технологик ёндашув қилиш ва мазкур жараёнларга ахборот-коммуникацион технологиялардан кенг фойдаланишни амалга ошириш борасида салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Бу борада Р.Ш. Ахлиддинов, Н. Авазов, А. Акмалов, Д. Ашурова,

С. Бозорова, М.В. Глушков, А. Зуннунов [30], М.Э. Зуфарова, Х.И. Ибрагимов, Ж.Ф. Йўлдошев, Х.А. Тўрақулов, М. Шамсиев, Ш.С. Шарипов, С.Т. Юлдошева ва бошқа тадқиқотчиларнинг илмий изланишлари натижалари аҳамиятлидир. Бу ва бошқа тадқиқот ишларига асосланган ҳолда қайд этиш мумкинки, талабалар илмий дунёқарашини ахборот технологиялари асосида шакллантиришнинг педагогик асосларини яратиш интеллектуал салоҳиятли бўлажак мутахассисларни тайёрлаш йўналишидаги долзарб педагогик муаммолардан биридир.

Инсоният пайдо бўлибдики, унда яшовчи онгли инсонлар тинч ва фаровон, бахли-саодатли, сиҳат-саломатли умр кечиришни орзу қилади.

Демак, бахтли, маънан ва жисмонан соғлом ҳаёт кечириш инсон умрининг мазмунини белгилайди.

Умуман олганда, инсонни камолот пиллапояларига ва ундаги соғлом –маънавий турмуш тарзига тайёрлаш учун уни маънавий-ахлоқий жиҳатдан жамият тараққиёти асосида тарбиялаш лозим бўлади, чунки, тўғри тарбия натижасидагина инсонлар ўз бахтларини топиш имкониятига эга бўлади.

«Яна бир мутафаккир бобомиз Абу Али Ибн Сино (980-1037) инсонни табиий-гигиеник талаблар асосида тарбиялашни уқтиради. Унинг фикрича, тарбия жараёни инсон ҳаётида бир неча босқичларга бўлиб олиб борилиши лозим. Биринчи босқич – гўдаклик даври (7 ёшгача) бўлиб, унда бола тиббий-гигиеник талаблар асосида тарбияланади. Бунда болани ўз вақтида овқатлантириш, чўмилтириш, ухлатиш кабилар муҳим ўрин тутди. Иккинчи босқич ўсмирлик даври (16 ёшгача) бўлиб, унда бола шахси ақл ва ахлоқ жиҳатдан шакллантирилади. «Бола хулқини мўътадил шакллантиришда икки манфаат бор. Биринчиси – боланинг ўзи учун бўлиб, у ёшлиқдан яхши хулқли бўлиб ўсади ва кейинчалик бу унга малака бўлиб қолади. Иккинчи – боланинг бадани учундир. Чунки, ёмон хулқ боланинг миждози бузилишига олиб келади.» Учинчи босқич – катта ёшлиқ даври (умрининг охиригача) бўлиб, унда инсон «Ҳифзи саломат», яъни соғлом турмуш кечиришга кўникириб борилади. «Ҳифзи саломат» тушунчаси моддий (жисмоний) ва маънавий маънога эга бўлиб, тартибли яшаш омилларига таянади» [14].

Демак, шахс тарбияси жараёни ижтимоий муаммо бўлиб, уни ечими эса ҳар бир инсон ўша жамиятнинг тўлақонли фаол аъзоси бўлиши билан белгиланади.

Маълумки, жисмоний камолот ҳар доим ҳам инсон маънавий камолати ва интеллектуал салоҳиятини, яъни инсон дунёқарашини даражасини тўғри белгилаб олиш имконини беравермайди. Қуйидаги кетма-кетлик эса инсон камолатини жисмоний ва маърифий даражалар асосидаги босқичларини белгилайди: чақалок; гўдак; ўқувчи; ўқувчи-шахс; талаба; талаба-шахс; мутахассис; юқори малакали мутахассис.

Аммо бу кетма-кетлик орқали тўла маънодаги шахс камолатини унинг дунёқараш кенглиги нуқтаи назаридан баҳолаб бўлмайди.

Авалло дунёқараш нима?

«Дунёқараш – фалсафа фанининг энг муҳим категорияларидан бири. Фалсафанинг асосини ташкил қилади, олам ва одам ҳақида бир бутун қарашлар, ғоялар тизимини яратади. Энг муҳими инсоннинг оламга муносабати, дунёдаги ўрни, моҳияти, ҳаётий йўналиши, ўзлигини англаш каби саволларга жавоб беради. Зероки, фалсафанинг асоси ҳам соғлом ақл тафаккури ва унинг ривожига мос келадиган дунёқарашни яратишдир. Бунинг учун инсон, энг аввало, мукамал билимга эга бўлиши лозим» [22].

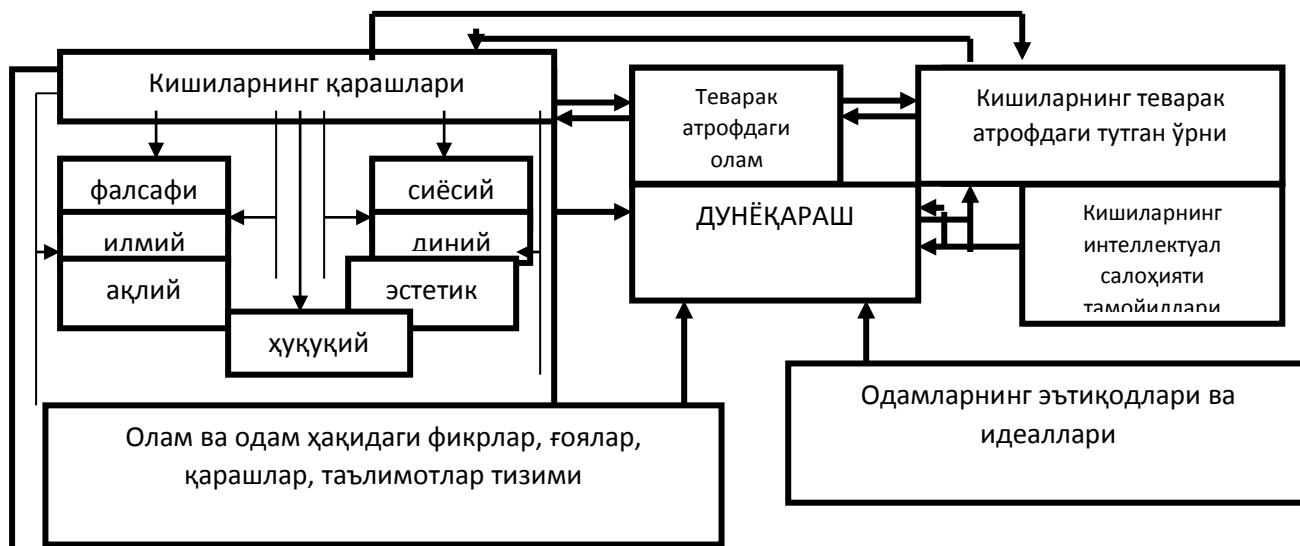
«Дунёқараш – дунёга ва инсоннинг ундаги ўрнига, кишиларнинг ўз атрофидаги воқеликка ва ўз-ўзига муносабатига бўлган умумий қарашлар тизими, шунингдек, бу қарашларга асосланган одамларнинг эътиқодлари, идеаллари, билиш ва фаолият тамойиллари» [39].

Юқорида келтирилган, яъни, дунёқарашга берилган қомусий ва фалсафий луғатдаги таърифлар ҳамда педагогик ва психологик таърифлардан кўриниб турибдики, дунёқараш тушунчаси одамнинг ўзининг онадан туғилиши билан дунёни кўришидан бошланиб, юксак интеллектуал салоҳиятни эгаллагунга қадар ривожланиб боради. Улар «ақл → онг → фикр → илм → билим → қараш → ғоя → таълим» тизим орқали ривожланиб, такомиллашиб боради.

Демак юқорида қайд этилганидек, онгнинг мавжудлигидан фикр ва уларни ифодаловчи маълумотлар шаклланиб, онг тафаккурнинг шаклланишида мустаҳкам асос бўлиб ҳисобланади. Шу сабабли ҳам киши онгида, унинг қалбидаги эътиқоди асосида дунёқараш шаклланади, яъни дунёқараш – одамнинг теварак атрофдаги оламга ва ундаги ўзининг тутган ўрнига

қарашларидан келиб чиққан тизим. Кишиларнинг фалсафий, сиёсий, илмий, диний, ақлий ва эстетик қарашлар йиғиндиси.

Дунёқараш шаклланишининг яна бир хусусияти шундан иборатки, хусусий кўринишлардан умумий кўринишларга, яъни индивидуал хусусиятлардан ижтимоий хусусиятларгача ривожланиб, такомиллашиб бораверади ва шунинг билан бирга у ижтимоий муносабатлар билан чамбарчас боғлиқ. Дунёқараш кишиларнинг ёши, ҳаёт тажрибаси, интеллектуал салоҳияти, мафқураси ва шу қабила билан боғлиқ равишда ривожланиб такомиллашиб боради.

1.1.1.- шакл. Шахс дунёқарашини шаклланиш омиллари ва уларнинг ўзаро муносабатлари.

Шахс дунёқарашини ташкил этувчиларини ва уларнинг интеграциясини куйида биз 1.1.1-шаклдагидек ифодалашни лозим топдик, чунки бундай боғлиқлик педагогика фанидаги «Тарбия назарияси»нинг «Илмий дунёқарашини шакллантириш ва ўқувчиларни ақлий тарбиялаш» бобини ўрганилишига мустаҳкам дидактик асос бўлади.

Дунёқараш инсоннинг ўзини ва дунёни зарурий равишда англаши ҳамда баҳолаши асосида шаклланади. Бу борада ҳозирги ёшларимиз онгини ўстириш ва тафаккурини кенгайтириш муҳим аҳамият касб этади. Булар орқали уларни интеллектуал салоҳиятли сиёсий онгли қилиб тарбиялаш имконияти яратилади. Бу эса эркин ва мустақил фикрлайдиган, ўзлигини англай оладиган, яъни ҳар хил зарарли оқимларга қўшилиб кетавермайдиган бўлажак мутахассисларни тайёрлашда мустаҳкам асос бўла олади.

Демак, дунёқарашнинг юқорида қайд этилган кўринишлари, инсон камолоти босқичлари ва уларга мос бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларни тайёрлашда фойдаланишда ҳамда давлат таълим стандартларини давр талабига мос такомиллаштиришда мустаҳкам маънавий-маърифий асос бўлади. Шунингдек, инсон камолоти босқичлари ва уларга мос дунёқарашлардан бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашдаги таълим-тарбия жараёнида мунтазам фойдаланиб борилиши натижасида маънавий етук, эркин ва мустақил фикрлайдиган, «XXI аср – интеллектуал аср»нинг фаол иштирокчиси бўлган мутахассис тайёрлашга эришилади.

Шу сабабли ҳам ушбу ишда ёшларимизни тарбиялашда ва уларнинг илмий дунёқарашини кенгайтиришда шахс ижодий камолоти босқичлари ҳамда улардан таълим-тарбия жараёнида ибрат-намуна сифатида фойдаланишга тавсиялар бериш ҳақидаги маълумотларни ёритишни мақсад қилиб олдик.

Бу борада бой ўтиш маънавий меросимиз мавжуд. Бунда умумбашарий кадриятга эга бўлган улуғ бобокалонларимиздан Абу Наср Фаробий, Алишер Навоий, Ал-Беруний, Ал-Хоразмий, Абу Али ибн Сино, Аббос ал-Жавҳарий, Ат-Термизий, Ал-Мотрудий, Ал-Замахшарий, Ал-Марғилоний, Аҳмад Яссавий, Аҳмад Югнакий, Баҳоуддин Нақшбандий, Имом ал-Бухорий, Маҳмуди Аъзам, Нажмиддин Кубро, Саккокий, Суфи Оллаёр Хожа Ахрори Вали, Юсуф Хос Ҳожиб ва бошқалардан қолган бой миллий меросимизни комил инсон тарбиясида ибрат-намуна сифатида фойдаланмоқ имконияти бор.

Бу борада олиб борилган кўп йиллик илмий изланишлармиз натижаларининг кўрсатишича, талабалар илмий дунёқарашини кенгайтиришда уларга шахс ижодий камолоти кетма-кетлиги ҳақида маълумот бериш ижобий педагогик самараларни берар экан. Бу кетма-кетлик одам-шахс даражасига эришгандан кейинги интеллектуал салоҳиятга эга бўлгандан бошлаб баҳоланса, талабалар илмий дунёқарашини шакллантиришни тўғри йўлга қўйиш имконияти туғилади ва улардан таълим-тарбия жараёнида асосли равишда фойдаланишга эришилади.

Шу сабабли ҳам талабалар илмий дунёқарашини кенгайтириш ва уларнинг маънавиятини юксалтиришни самарали амалга ошириш учун шахс интеллектуал камолотини мазкур ишнинг 1.1.-параграфидида қайд этилганидек кетма-кетликда ифодалаб олдик. Ушбу кетма-кетликдан мунтазам равишда талабалар илмий дунёқарашини кенгайтиришда турли фанларни ўқитишда фойдаланиш мумкин. Айниқса, «Умумий педагогика» фани ўтилиб унинг назарияси қисмидан кенг фойдаланилса ижобий натижа беради. Педагогика назарияси 4 бобдан иборат бўлиб 1. асосий қисми, 2. тарбия назарияси, 3. таълим назарияси ва 4. бошқарув тизими каби бўлимлардага бу тушунчалар асосида бўлажак бошлангич синфи ўқитувчиларининг илмий дунёқарашини бойитишда ва шахс ижодий камолоти босқичларининг мазмун-моҳиятидан фойдаланишда сезиларли педагогик самараларни беради. Натижада ақлий тарбия ва илмий дунёқарашнинг асосий белгилари (омиллари, ташкил этувчилари) ва моҳияти талабалар онгидан янада мустаҳкам ўрин олади. Бу борада талабалар илмий дунёқарашининг асосий таркиблари ва фарқларига таҳлил қилиш салоҳиятига эга бўлди.

Демак, ёшларимизга шахс камолоти пиллапояларини ҳисобга олган ҳолда таълим-тарбия беришдаги барча хатти-ҳаракатлар (ўқув қўлланмалар, дарсликлар, таълимнинг ахборотли технологиялари ва ҳ.к.)да қуйидаги омиллар асосий диққат-эътиборда туриш лозим экан:

- ёшларимизда шахс камолоти босқичлари асосда Ватан туйғусини шакллантириш ва бунда улар онгига Она тупроқ, Она Ватан, Ватан соғинчи, Ватан қайғуси каби тушунчаларга ҳурмат уйғотиш;

- ёшлар тарбиясида «Баркамол авлод», «Комил шахс», «Олим», «Паҳлавон», «Аллома», «Мутафаккир», «Донишманд» каби камолат босқичларидан аниқ далиллар асосида ибрат-намуна тизимидан кенг фойдаланиш лозим;

- шахс ижодий камолоти босқичларини талабалар онгига сингдиришда аниқ фанлардан таълим-тарбия беришда қомусий олимлар, донишманд, файласуфлар ижоди ва фаолиятдан фойдаланиш, ижтимоий-гуманитар фанлар бўйича эса шоирлар, ёзувчилар, тарихчилар, халқ қаҳрамонлари, давлат арбоблари, ҳадис илми соҳибларини ибрат-намуна қилиб таълим-тарбия бериш ижобий педагогик самараларни беради;

- талабалар онгига шахс ижодий камолоти босқичларини илмий, маънавий қадрият сифатида сингдириш уларни ижодий камолот сари интилишига туртки бўлади ва натижада улар ижтимоий фаол шахс бўлишга интилади, олимликни ва комилликни ҳавас қилади.

Адабиётлар:

1. “Жадал ривожланаётган иқтисодиёт учун замонавий кадр керак” 25.08.2019 й. Виделселектор материаллари.
2. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» // Олий таълим (меъёрий ҳуқуқий ва услубий ҳужжатлар тўплами). – Тошкент: 2004. – 12 б.
3. Ёқубов А. Сихат–саломатлик йили: мазмун ва моҳият. – Тошкент: 2005. – 23 б.
4. Фалсафа: қомусий луғат. – Тошкент: Шарқ, 2004. – 476 б.
5. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 12 жилдли. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2002. – 3. ж. – 704 б.